

УДК 811.1/2'373.7

АРДЕЛЯН О. В.

*(Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка)***КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНА САМОБУТНІСТЬ
ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СКЛАДУ МОВИ**

Статтю присвячено вивченню фразеологічних формацій з ономастичним компонентом з урахуванням культурно-національної специфіки носіїв мови. Робиться спроба проаналізувати культурно-національну конотацію англійських фразеологізмів.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, ономастичний компонент, культурно-мовна картина світу.

Арделян Е.В. Культурно-национальное своеобразие фразеологического состава языка. Стаття посвящена изучению фразеологических систем с ономастическим компонентом с учетом культурно-национальной специфики носителей языка. Проводится анализ культурно-национальной коннотации английских фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеологизм, ономастический компонент, культурно-языковая картина мира.

Ardelyan E.V. The ethnic and cultural peculiarities of phraseological fund of language. This article focuses on the study of phraseological units with onomastic component, the ethnic and cultural peculiarities being taken into account. The analysis has defined the mechanisms of proper names comprehension as phraseological units' components.

Key words: phraseological units, onomastic component, the ethnic and cultural peculiarities.

Особливе значення проблема взаємозв'язку мови і культури набула в наш час, коли інтенсивно розвиваються відносини людей, що належать до різних культур. Міжмовні контакти ставлять завдання вивчення мови паралельно з національно-культурною специфікою народу – носія мови. Останнім часом з'явилися численні роботи, в яких виявляються і досліджуються факти відображення в мові культурної специфіки народу [Алефіренко 2002; Верещагін, Костомаров 1990; Жайворонок 2001, 2007; Кузнєцов 1987; Левченко 2005; Назарян 1987; Солодуб 1985; Телія 1988, 1993, 1996, 1999; Толстой 1991, 1995; Томахін 1988; Ужченко 2005].

«Культура – складний феномен життя певної групи, етносу чи цивілізації, що являє собою збережені в їхній колективній пам'яті символічні способи матеріального й духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної його групи» [Селіванова 2010, с. 315].

Етнічна культура відтворена в узгодженій системі ідей, схем мислення та поведінки, етичних й естетичних цінностей, норм, звичаїв, міфів, вірувань, організації побуту, різноманітних знакових продуктах і насамперед – у мові. З огляду на це М. Алефіренко висновує, що інформаційно-діяльнісна специфіка людського суспільства – не в самоцінному володінні колективною спадковою пам'яттю, а в наявності особливих систем накопичення, збереження та передачі колективної інформації, найважливішою з яких є мова [Алефіренко 2002].

На думку В.Телія, для мови й культури характерні спільні ознаки: це форми свідомості, які відображають світогляд народу й людини; вони мають індивідуальні та суспільні форми існування, їм властива нормативність, історизм, а також взаємне залучення однієї сфери до другої. Культура і мова у виконанні своїх найважливіших функцій і у своєму розвитку тісно пов'язані. Вони взаємодіють і допомагають одна одній. Розвиток культури приводе до збагачення лексики, культура сприяє розвитку літературної мови і становленню її норм. Розвиток різних сторін культури сприяє укріпленню контактів між народами, що веде до мовних контактів [Телія 1999, с. 13].

У московській етнолінгвістичній школі відношення між мовою і культурою кваліфікують як ізоморфне зважаючи на подібність їхніх функцій: когнітивних, комунікативних, соціальних і т.ін. Дослідники відмічають глибокий двобічний зв'язок між мовою та культурою з огляду на те, що мовні одиниці в контексті культури часто мають, крім загальнономовних значень, ще й особливу, інколи доволі багату культурну семантику.

Український лінгвіст О. Тищенко підкреслює, що мова – це резервуар культурного змісту, засіб проникнення до ієрархії культурних цінностей, інструмент інтерпретації, категоризації й концептуалізації вторинних семіотичних систем – звичаїв, обрядів, вірувань, фольклору і т.ін. [Тищенко 2000].

Це дає змогу розглядати наявність особливого знакового шару символів – «мови культури», детермінованої ритуалами й обрядами, віруваннями й культурними оцінками. Уведення «мови культури» у широкому розумінні цього терміна дозволяє фундатору московської школи М. Толстому

і його послідовникам постулювати, як зазначалося раніше, ізоморфізм мови та культури [Толстой 1995].

Особливо яскраво національно-культурні особливості навколишньої дійсності проявляються у фразеології. Це пояснюється тим, що фразеологізми є роздільно оформлені мовні одиниці, компоненти яких характеризуються повним або частковим семантичним перетворенням. Виникла в результаті цього нова семантична структура фразеологізму в значно більшій мірі залежить від екстралінгвістичних факторів, ніж семантика окремого слова, отже, у фразеології найбільш повно і яскраво відбивається своєрідність життя і побуту того чи іншого народу [Телія 1999, с. 18].

Фразеологізми виникають у національних мовах на основі образного уявлення дійсності, яке відображає виробничий, духовний, історичний та побутово-практичний «досвід» мовного колективу, що представляють собою різні сфери національної культури [Добриднева 1998, с. 248].

При вивченні фразеології в контексті культури провідна сучасна дослідниця в царині фразеології В.М. Телія виділяє три кола питань.

1) Перше з них пов'язане з визначенням фразеологічного складу як найбільш самобутньої в культурно-мовному плані частини його номінативного запасу. Це передбачає виявлення у фразеологізмах різних типів екстралінгвістичних передумов, що співвідносяться з предметною цариною культури, яка є «другою природою» для людини, – з одного боку, а з іншого – виявлення тих внутрішньомовних засобів і способів, які надають фразеологізмам здатність до культурної референції і тим самим – до відображення в їх знаковій формі рис культури, характерних для того чи іншого мовного співтовариства.

2) Друге коло питань стосується уточнення відповідностей і відмінностей в методах і результатах вивчення та опису культурної семантики фразеологізмів, здійснюваних у рамках етнолінгвістичного, лінгвокультурологічного та контрастивного напрямків у дослідженні взаємодії двох різних предметних царин – мови і культури. Як відомо, кожне з них хоча і перетинається з предмету дослідження, але не збігається цілком по цілям і завданням, оскільки в центрі уваги цих напрямків різні тимчасові (діахронічні або синхронічні) або культурно-ареальні зрізи вивчення фразеологізмів.

3) Третє коло питань охоплює проблеми, пов'язані з виділенням загальної для мови і культури методологічної платформи, на базі якої розробляються методи вивчення одиниць фразеологічного складу мови, які виступають у функції міжпоколінно відтворюваних знаків «мови» культури та беруть участь у трансляції ментальності народу – носія мови [Телія 1999, с. 13–14].

Зі згаданого вище кола питань найбільш актуальним і в той же час складним є перше, оскільки воно пов'язане з необхідністю верифікації трьох основних постулатів, які в явній або неявній формі присутні в дослідженні культурно-національної самобутності фразеологічного складу мови. Вихідним для будь-якого такого дослідження є постулат про те, що (1) більшість одиниць фразеологічного складу має культурно-національну своєрідність (у цю більшість можуть входити і ті фразеологізми, які освоєні і культурно адаптовані в ній через різні форми запозичення). Наступний постулат пов'язаний з розпізнаванням в культурній пам'яті фразеологізмів збережених у ній культурно маркованих смислів: (2) у колективній підсвідомій пам'яті мови зберігається інтертекстуальний зв'язок фразеологізмів з тим або іншим кодом культури, що проявляється в здатності носіїв мови до культурної референції, яка залишає свій слід у культурній конотації, що грає роль «ланки», яка забезпечує діалогічну взаємодію різних семіотичних систем – мови і культури. Третій постулат пов'язує стійкість фразеологізмів з їх властивістю виступати в ролі «констант культури», що функціонують в лінгвокультурному співтоваристві [Степанов 1997, с. 76-78]: (3) відтворюваність фразеологічних знаків сприяє міжпоколінній трансляції культурно значущих установок і тим самим – формуванню у процесах оволодіння і вживання мови культурної самосвідомості як окремої особистості, так і культурно-національної ідентичності народу – носія мови.

До другого зі згаданого вище кола питань, актуальних для вивчення фразеологізмів у контексті культури, належить визначення напрямів дослідження і характерних для них результатів. Етнолінгвістична орієнтація дослідження і опису націлена переважно на історично реконструктивний план виявлення культурних пластів у формуванні фразеологізмів. Лінгвокультурологічний аналіз ставить перед собою мету вивчення здатності фразеологічних знаків відображати сучасну культурну самосвідомість народу, що розглядається як кістяк його ментальності, і виражати її в процесах живого вживання фразеологізмів у дискурсах різних типів. Основною метою контрастивного напрямку є виявлення етнічно- чи національно-культурної специфіки фразеологізмів тієї чи іншої

мови, що формується на фоні «наївною» картини світу, у створенні характерних рис якої вони беруть участь.

Кожне з цих напрямків вносить істотний внесок у дослідження матеріалу фразеології в контексті культури. При цьому перші зі згаданих вище напрямків вирішують завдання виявлення власне культурологічних аспектів формування і функціонування фразеологізмів, висуваючи на перший план проблему взаємодії фразеологічного складу мови і культури. Контрастивний напрямок оперує більш широким контекстом – вибірковістю образного світобачення того чи іншого народу, яка виявляється і у відмінностях відбору образних підстав фразеологізмів, що і розглядається як непряме підтвердження їх зв'язку з окультуреним світосприйняттям.

Таким чином, контрастивні дослідження фразеологізмів у контексті культури мають справу з описом переважно «прихованих» в наївній картині світу слідів взаємодії мови і культури, а етнолінгвістичний та лінгвокультурологічний напрямки прагнуть розкрити засоби і способи проникнення «мови» культури у фразеологічні знаки природної мови і форми презентації ними культурно значимої інформації. У цих останніх двох напрямках особлива увага приділяється методологічним обґрунтуванням культурно значущої функції фразеологізмів і методам її виявлення та опису. Основні методологічні установки лінгвокультурологічного аналізу фразеологізмів і метамовні засоби, що використовуються в ньому, тісно, і більше того – органічно, переплетені з методами та прийомами етнолінгвістики, оскільки остання і за часом її становлення як особливої дисципліни, і по тимчасовому зрізу її матеріалу передує часу становлення лінгвокультурології, орієнтованої на вивчення діючих в сучасному стані мови процесів культурно-мовного синтезу. У зв'язку з цим представляється необхідним уточнити ті відмінності, які існують між тісно переплетеними предметними царинами цих відгалужень соціокультурної антропології, їх цілями і завданнями [Телія 1999, с. 15].

Важливою видається інтеграція в рамках лінгвокультурології прийомів дослідження й опису, що розробляються в рамках контрастивного аналізу. Результати контрастивного опису фразеологізмів проливають світло на етнічну логіку, яка визначає відмінності «наївних» культурно-мовних картин світу. Характерологічні риси, властиві цим картинам світу, відображені у фразеологізмах, вносять культурно-мовну специфіку до фразеологічного фонду тієї чи іншої мови. Ці дані є надійним матеріалом для зіставлення «фразеологічних фрагментів» культурної самосвідомості тих чи інших мовних спільнот.

Оскільки етнолінгвістичне і контрастивне вивчення матеріалу фразеології має вже сформовану та широко відому традицію, видається доречним, торкаючись третього кола питань, виділеного вище, зосередити увагу на цілях і завданнях лінгвокультурології, на її методологічному фундаменті і розроблених на її основі методів і метамови лінгвокультурологічного аналізу. У вирішенні цього комплексу питань ми і вбачаємо перспективи отримання нових відомостей при дослідженні фразеології у контексті культури.

Головною метою лінгвокультурології, матеріалом якої є мова в її живому функціонуванні в дискурсах різних типів (у розмовному побуті, в художній літературі, в політичних риториках і т.п.), є виявлення «повсякденної» культурно-мовної компетенції суб'єктів лінгвокультурної спільноти на основі опису культурних конотацій, що співвідносяться з концептуальним змістом мовних знаків різних типів і відтворювальних разом з ними в процесах вживання мови, і тим самим несучи відомості про сукупну ідентичність культурно-мовної самосвідомості як частини загальнокультурного менталітету соціуму [Телія 1999, с. 24].

Предметом лінгвокультурології, як уже неодноразово зазначалося, є дослідження і опис синхронно діючих засобів і способів взаємодії мови і культури, яке має здійснюватися на основі розробки адекватних цим культурно-мовним механізмам методів. Для вирішення цих проблем необхідно вирішити в першу чергу такі завдання: (1) виявити всі способи прояву культурно маркованих сигналів у складі фразеологічних знаків і встановити їх співвідношення з тим або іншим кодом культури і його «мовою»; (2) уточнити на цій основі поняття культурної конотації, змістом якої є результат інтерпретації відповідно до культурно-мовної компетенції носіїв мови тих чи інших складових знаків мови зі знаками «мови» культури; (3) розробити типологію культурних конотацій, принаймні за трьома вимогам: (а) за лексико-синтаксичним способом її вираження в означуючому знаку, (б) за даними концептуального змісту мовного знака – денотативного і сигніфікативного аспектів його означуваного, у тому числі – змісту імпліцитного, що побічно проявляється у процесах вживання знака, (в) по когнітивному характеру тієї інтерпретації, яка співвідносить у процесах культурної референції значення мовного знака з кодом культури. Перевірка висунутих вище

постулатів і вирішення пов'язаних з ними першочергових завдань потребує і уточнення тих методологічних передумов, на основі яких може бути розроблена метамова лінгвокультурологічного аналізу. Концептуальний зміст цієї метамови має забезпечити можливість оперувати даними взаємодії двох різних предметних царин – культури і природної мови – на єдиній методологічній основі. Можливість такої єдності закладена, як показують опубліковані матеріали, присвячені лінгвокультурологічному аналізу фразеологізмів, у семіотичній презентації даних цієї взаємодії, яку розглядають з урахуванням когнітивного змісту цих ментальних процедур, результатом яких і є культурно обумовлені ментальні структури, що виражаються засобами фразеології.

Проблеми лінгвокультурології мають частковонауковий як по відношенню до культури, так і мови характер: коло цих проблем охоплює сферу взаємодії культури і природної мови. Тому для вирішення завдань лінгвокультурології є необхідною редукція самого поняття культури, здійснена з урахуванням діапазону цієї взаємодії.

Культура, якщо в самій загальній формі спробувати виділити з численних визначень цього феномена суттєві для її взаємодії з мовою аспекти та узагальнити їх, – це та частина картини світу, яка відображає самосвідомість людини, історично видозмінюється в процесах особистісної чи групової рефлексії над ціннісно-значущими умовами природного, соціального і духовного буття людини. З цього випливає, що культура – це особливий тип знання, що відображає відомості про рефлексивне самопізнання людини в процесах її життєвих практик [Телія 1999, с. 18].

Фахівці в царині психосемантики В.Ф. Петренко та О.В. Мітіна відзначають, що як частина картини світу культура «являє собою складне, багаторівневе утворення», яке «вбирає в себе пласти пізнання, які є й усвідомленні й неусвідомленні», в тому числі – «і глибинні пласти міфологічного і колективного несвідомого в дусі К. Юнга». Картина світу, що відображає культурну самосвідомість, «характеризується не тільки разнорівневістю побудови та різним ступенем усвідомленості її складових, а й різним ступенем їх адекватності буттю ...» [Петренко, Мітіна 1997, с. 80].

Основне завдання лінгвокультурології стосовно матеріалу фразеології – дослідження і опис механізмів, на основі яких здійснюється взаємодія фразеологізмів як одиниць природної мови з культурною семантикою «мови» культури. Результатом дії цих механізмів і є презентація фразеологізмами культурної семантики і тим самим – виконання ними функції вербалізованих знаків «мови» культури.

Етимологія фразеологічних одиниць допомагає глибше прослідкувати зв'язок мови і культури суспільства на різних рівнях, а отже, усвідомити й проаналізувати компоненти значення фразеологізмів, які без фонових знань залишаються недоступними розумінню іншомовних осіб. Це добре видно на прикладі фразеологічних одиниць з ономастичним компонентом, які позначають пересічного обивателя та обивательку в англійській мові. А таких є достатньо: *John Bull* [Кунін 1984, с. 418]; *Aunt Edna* [Кунін 1984, с. 54]; *Aunt Jane* [Кунін 1984, с. 54]; *Aunt Sally* [Кунін 1984, с. 54]; *Aunt Tabby/Aunt Thomasina* [Кунін 1984, с. 54]; *Brother Jonathan* [Кунін 1984, с. 112]; *Brown, Jones and Robinson* [Кунін 1984, с. 112]; *Darby and Joan* [Кунін 1984, с. 195]; *Jack and Jill/Gill* [Кунін 1984, с. 413]; *Jack Tar* [Кунін 1984, с. 414]; *G.I. Jane* [Кунін 1984, с. 414]; *G.I. Joe* [Кунін 1984, с. 417]; *Jane Crow* [Кунін 1984, с. 414]; *Jim Crow* [Кунін 1984, с. 415, 416]; *Joe Bloggs / Joe Doakes / Joe Blow* [Кунін 1984, с. 417]; *John(-)a(-)nokes and John(-)a(-)styles / John o'Nokes and John o'Styles* [Кунін 1984, с. 418]; *John Doe* [Кунін 1984, с. 418]; *Richard Roe* [Кунін 1984, с. 630]; *John Q. Public* [Кунін 1984, с. 418]; *Johnny Raw* [Кунін 1984, с. 418]; *(every) Tom, Dick and Harry* [Кунін 1984, с. 769]; *Tommy Atkins* [Кунін 1984, с. 769]; *Uncle Sam* [Кунін 1984, с. 784]; *(an) Uncle Tom* [Кунін 1984, с. 784]. При порівнянні цих фразеологізмів видно, що основним їх значенням є “звичайна людина, яких багато”. На перший погляд це зумовлено високою частотністю вживання таких імен, як *John, Jack, Tom, Jane, Jill*.

Однак конотативні компоненти значень привнесені самими власними назвами і пов'язані з екстралінгвістичною інформацією дають можливість диференціювати ці ідіоми, реконструювати їхні первісні значення з метою правильно розуміти самі фрази в мовленнєвому дискурсі. Наприклад, фразеологічна одиниця *John Bull* має своїм джерелом памфлет придворного лікаря Джона Арбетнота (1667-1735) “Позов без кінця, або історія Джона Булла”, в якому іронічно змальовано типового англійця-фермера. Карикатура на сторінках збірника з памфлетом зображала добродушного, простакуватого англійця в підтяжках і з кружкою елю. Пізніше з'явилися іронічні деривати цього оніма: *John Bullish* “типово англійський”, *John Bullism* “типові риси англійського характеру”, *John Bullist* “прибичник всього англійського”. Для порівняння: фразеологізм *Tommy Atkins* нічого спільного з фермерством не має, а служить прізвиськом для рядового англійського солдата. Це тому, що у

військовому уставі солдата умовно називали Томасом Аткінсоном, коли потрібно було дати зразок заповнення офіційного документу.

Отож, два імені, які досить часто зустрічаються в англомовних країнах, крім поняття звичайності несуть певне емоційне й експресивне навантаження: іде розрізнення за приналежністю до соціального прошарку і в першому випадку (*John Bull*) вчувається ще й легка сатира, адже це був персонаж памфлету. Слід зазначити, що існує ще декілька фразеологізмів для позначення військовослужбовців: *Jack Tar* – застаріле позначення матроса; *Johnny Raw* – новобранець, новачок;.

Такі фразеологічні одиниці як *G.I. Jane* та *G.I. Joe*, *Jane Crow* та *Jim Crow* утворюють лексичні пари для позначення осіб жіночої та чоловічої статті. *G.I. Jane* – це військовослужбовець-жінка (скорочено від *Government Issue*), а *G.I. Joe* має значення “рядовий, солдат”, тобто військовослужбовець-чоловік. ФО *Jim Crow* – прізвисько, яке було надане неграм американськими расистами, первісно виникло за назвою пісні Т.Райса (1808-1860), яка виконувалася у негритянському шоу. Пізніше з’явилися деривати *Jim Crowism* “джимкроуїзм, расизм, расова дискримінація”, *to Jim Crow* “пригнічувати, піддавати расовій дискримінації”, *jump Jim Crow* “1) виконувати негритянський танок; 2) змінювати свої політичні погляди, виходити з партії”. Фразема *Jane Crow* утворена за аналогією з *Jim Crow* і має значення “дискримінація жінок”.

Фразеологічні одиниці *John Doe* та *Richard Roe* є антономічною парою, етимологічно пов’язаною з юридичною справою. Так, *John Doe* – уявний позивач, а *Richard Roe* – уявний відповідач у судовому процесі. Ці власні імена вживалися в загальному значенні, коли йшла мова про людей, справжні імена яких були невідомі, тобто фіктивних юридичних осіб, що фігурували у позовах про вилучення власності в англійському судочинстві першої половини XIX ст.

Для позначення пересічної, звичайної, простої людини або людей існують фразеологізми: *Joe Bloggs / Joe Doakes / Joe Blow*; *John(-)a(-)nokes and John(-)a(-)styles / John o’Nokes and John o’Styles* [етимологія лексичної одиниці: *John(-)a(-)nokes* = *John (who dwells) at the oak*]; *John Q. Public*; *(every)Tom, Dick and Harry*; *Brother Jonathan*; *Brown, Jones and Robinson* [іхні пригоди змальовував, супроводжуючи ілюстраціями, Р. Дойл у гумористичному журналі “Панч” у 1870 р.] (можемо порівняти з російським фразеологізмом *Иванов, Петров, Сидоров*); *Darby and Joan* [імена старої закоханої подружньої пари, героїв балади Г. Вудфолла, яка була опублікована у 1735 р.]; *Jack and Jill / Gill* [юнак і дівчина – це назва англійського дитячого віршика, в якому Джек та Джилл ходили до пагорба по воду та перечепились. Джек зламав свою корону, а Джилл покотилася з пагорба. Є підстави вважати, що фразеологічні одиниці з використанням антропонімів Джек та Джилл мають політичний характер. Вони представляють міністрів Генрі IVго Емпсона та Дадлі, яких стратили невдовзі після того, як Генрі IV зійшов з престолу. В теперішній час в Північній Америці фразеологізм *Jack and Jill party* – це вечірка яку організовує пара, що скоро одружується.]; *Uncle Sam* [пересічний американець або США як жартівливе розшифрування літер US]; *(an) Uncle Tom* [1] за ім’ям покірного, багатостраждального негра-слуги, героя роману Г.Б. Стоу “Хатина Дядьки Тома”; 2) прихвостень, зрадник інтересів негритянського народу, звідси деривати: *to Uncle-Tom* “зраджувати”, *Uncle Tomish* “зрадницький”, *Uncle Tomism* “зрадництво”].

Фразеологічна одиниця *Aunt Edna*, у свою чергу, має літературне походження – це персонаж, створений англійським драматургом П.Раттігеном, – і має на увазі театралку з консервативними смаками. Детальний опис “тітки Едни” можна знайти в передмові до збірника п’єс Т. Раттігена. Він називає її симпатичною дамочкою середнього віку і середнього класу (“middle class, middle-aged”), і вказує, що її інтелектуальний рівень дуже невисокий. Тут прямий опис образу створив певні конотації значення фраземи і закріпив їх за конкретною власною назвою *Aunt Edna*. Отже, ця ідіома суттєво відрізняється від попередніх завдяки конотативному значенню, яке має яскраво виражене національно-культурне маркування (в українській мові, наприклад, немає слова на позначення театралки з поганим смаком, очевидно, через відсутність такої потреби; хоча такі жінки є серед українок, проте театр не настільки увійшов у життя українців, щоб з’явилася необхідність маркувати це явище в житті соціуму). Фразеологізм *Aunt Jane* – “тітка Джейн” є прізвиском негритянок-богомолок, фразеологічна одиниця *Aunt Sally* – “тітка Саллі” позначає жінку, яка є об’єктом для нападок чи образ, фразема *Aunt Tabby/Aunt Thomasina* – “тітка Теббі / Томазіна” – це прізвисько консервативно настроєної жінки, яка виступає проти жіночої рівноправності (*Aunt Thomasina* утворено за аналогією з *Uncle Tom*). Ці фразеологічні одиниці також мають яскраво виражене національно-культурне маркування.

Слід зазначити, що ономастичний компонент фразеологічної одиниці робить її культурно маркованою, впливає на її зміст особливим чином, привносячи свій колорит, зумовлений такими

чинниками, як етимологія фразеологізму, ставлення народу до власної назви або до явища чи події, з котрими онім пов'язаний. Крім того, власна назва впливає на значення фразеологічної одиниці на кількох рівнях, зумовлюючи синонімію значень ідіом на одному з них, але диференціюючи ідіоми на іншому. Ономастичний компонент робить фразему експресивнішою, образною, завдяки чому сама одиниця стає чудовим лаконічним засобом передачі більшої кількості інформації, в тому числі емоцій.

Експериментальні дані показують, що носії мови мають в тій чи іншій мірі рефлексивну здатність до культурної референції, в основі якої й лежить співвіднесення знакових фрагментів текстів природної мови з «мовою» культури. Ступінь володіння суб'єктами культури та мови інтертекстуального «упізнання» у мовній сутності культурно значущих для них установок, що співвідносяться з тим чи іншим тезаурусом та сімболоарієм культурних кодів, характеризує «рівень» культурно-мовної компетенції. Ця остання, у свою чергу, зумовлює здатність до культурної референції, а також ту чи іншу глибину когнітивної за своїм характером процедури культурної інтерпретації мовних сутностей. Результатом такої інтерпретативної рефлексії і є зміст культурної конотації, яка виступає як сполучна ланка між значенням одиниць природної мови і культурною семантикою знаків «мови» культури.

Література

- Алефиренко Н.Ф.* Поэтическая энергия слова: синергетика языка, сознания, культуры / Н.Ф. Алефиренко – М., 2002. – 207 с. *Добрыднева Е.А.* Стилистическая дифференциация фразеологизмов в культурно-национальном аспекте / Е.А.Добрыднева // Семантика языковых единиц: Доклады VI международной конференции. М., 1998, т. 1. – С. 248-250. *Кунин А.В.* Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин – М.: “Русский язык”. – 1984. *Петренко В.Ф.* Анализ динамики общественного сознания / В.Ф. Петренко, О.В. Митина. – Смоленск, 1997. – 86 с. *Селіванова О.О.* Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с. *Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М., 1997. – 990 с. *Телія В.Н.* Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / В.Н. Телія // Фразеология в контексте культуры. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – С.13-24. *Тищенко О.В.* Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О.В. Тищенко. – К., 2000. *Толстой Н.И.* Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н.И. Толстой. – М., 1995. – 235 с.

УДК 811.112.2'42:821.112.2Б-3.08

ВАПРОВ С.Ю., ТАФИНЦЕВ М.
(Запорізький національний університет)

КОМІЗМ У ТВОРЧОСТІ ВІЛЬГЕЛЬМА БУША

Стаття присвячена дослідженню комічного ефекту у творах видатного німецького письменника Вільгельма Буша. Розглядаються та аналізуються його казки для дітей та деякі вірші, виявляється присутність і роль чорного гумору та антитези.

Ключові слова: комізм, чорний гумор, антитеза, іронія, сарказм, комічний ефект.

Вапиров С.Ю., Тафинцев М. Комизм в творчестве Вильгельма Буша. Данная статья посвящена исследованию комического эффекта в произведениях известного немецкого писателя Вильгельма Буша. Рассматриваются и анализируются сказки для детей и некоторые стихотворения, определяется наличие и роль черного юмора и антитезы.

Ключевые слова: комизм, черный юмор, антитезис, ирония, сарказм, комический эффект.

Vapirov S.Yu., Tafintsev M. The comicalness in the works of Wilhelm Busch. This article is devoted to research comic effect in the works of the well-known German writer Wilhelm Busch. His tales for the children and some rhymes are considered and analyzed, the presence and role of black humour and antithesis are identified.

Key-words: comicalness, black humour, antithesis, irony, sarcasm, comic effect.

Комічним є категорія естетики, що характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення [Сморж 2009]. У сучасному вжитку цей термін є родовим поняттям для означення різноманітних відтінків смішного. У комічній ситуації людина інтуїтивно осягає невідповідність між неповноцінним, недосконалим змістом явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її досягнення. Для цього людина має володіти розвинутим естетичним смаком, бодай окресленим ідеалом.

Комічний ефект має місце в таких жанрах, як гумореска, сатира, епіграма, пародія, памфлет, комедія, буфонада, фарс, бурлеск, травестія тощо. Градація емоційного реагування на різні прояви комічного, його відношення до суспільного ідеалу передається в поняттях “усмішка”, “жарт”, “іронія”, “гумор”, “чорний гумор”, “гротеск”, “сарказм”, “карикатура”, “інвектива”, які можуть